

DOPRINOS VJERSKOG ODGOJA U IZGRADNJI DUHOVNOG IDENTITETA HRVATSKOGA NACIONALNOG BIĆA

DRAGO ŠIMUNDŽA
Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
Zrinsko-Frankopanska 19
21000 Split

Primljeno: 11. 10. 2000.
Izvorni znanstveni rad
UDK 37.014.52:323.1
268:323.1

Sažetak

Naše je vrijeme vrlo dinamično. Mijenjaju se mentaliteti i identiteti. Zbog toga ćemo aktivno sudjelovati u njihovu razvoju i izgradnji, koliko u individualnom stjecanju osobnog znanja i iskustva, toliko na općoj društvenoj razini, u afirmaciji građanske svijesti i društvenog morala. Nećemo biti autisti, nego sudionici u zajedničkom radu. Pred očima nam je duhovni i društveni doprinos etičkih i religioznih vrijednosti, bitnih sastojnica našega nacionalnog identiteta, a ne nikakav tradicionalizam ili integrizam.

Ključne riječi: vjerski odgoj, duhovne vrijednosti, nacionalni identitet

0. UVOD

Čovjek je po naravi slojevit. Fizički i psihički. U njemu djeluju različite sile i snage, sklonosti i težnje. Najjače su, rekao bih, one koje sa sobom donese u svojim genima. Pa ipak, sve se njegove odlike – mogli bismo reći identitet – međusobno usklađuju, učvršćuju, izgrađuju ili degradiraju u konkretnom društvu, u razvoju i odgoju, osobnom iskustvu i zajedničkom suživotu, u prvom redu u obitelji i širem životnom okolišu, u nacionalnoj stvarnosti i kulturi.

Kao što je svaki čovjek upućen na odgoj, mi bismo kršćanski rekli da je ne samo dan nego i zadan, pozvan da u suradnji s Božjom milošću izgradi punu osobnost, tako je i svaka zajednica, posebno nacionalna zajednica kao jedinstvena povijesno-kulturološka, etnička, jezična i gospodarska cjelina, pozvana na svoju zajedničku izgradnju koja joj, s osloncem na glavne sudjelnice, daje određene posebnosti, svojevrstu društvenu osobnost ili, kako se često kaže, nacionalni identitet.

Razmišljajući o ta dva usporedna procesa, osobnom i društvenom, nije teško uočiti njihova međusobna prihvaćanja i prožimanja. Naime, koliko nas naša okolina počevši od obi-

telji, škole i Crkve do nacionalne i internacionalne povijesti i kulture životno odgaja i formira, toliko s druge strane i mi djelujemo na nju; unosimo u nju svoje slabosti i vrijednosti.

Ukratko, čovjek je biće koje neprestano prima i daje. Koliko prima od svojih starijih, od svjetske i nacionalne baštine, toliko im na neki način i uzvraća. I vjerski smo na to upućeni. Što bolje izgrađujemo sebe, to više bogatimo svoju okolinu. Najprije svoj narod, državu i naciju, a onda zajedno s njima i preko njih i širu ljudsku zajednicu. Dapače, u našem kršćanskom poimanju, zajedništvo svetih.

Danas su to vrlo ozbiljna pitanja, jer se, kako znamo, radi o stvaranju novih sustava, civilizacija i kultura, zbog čega su, pod pritiskom modernih ideja i naglih promjena, veoma ugroženi do jučer vrlo stabilni kriteriji vrednovanja i mnoge duhovne vrijednosti koje su po svojoj naravi transcendentne, nadvremenske. Jednako pripadaju svim kulturama i vremenima.¹ To rađa višestruke krize i iza-

¹ Poput pravde, poštenja, odgovornosti, osobnog i društvenog morala, bračne ljubavi i socijalne pravičnosti, poštivanja prava drugoga i slobode savjesti. Nisu to vrijednosti jedne ili druge civilizacije, nego su svojstvene svakom čovjeku, kulturi i vremenu.

zove na različitim područjima sve do krize osnovnih identiteta (osobnih, bračnih, obiteljskih, duhovnih i društvenih).

Sve to, naravno, moramo razumno prihvatiti. Društveni se procesi sve brže razvijaju i formiraju. Povijest je konstitutivna dimenzija ljudske zbilje i u toj ćemo je funkciji poduprijeti. Nije stoga naš cilj zaustavljanje razvojnih tijekova i modernih vremena, nego kreativno sudjelovanje u njima. To je glavni motiv ovog priloga. U tom se svjetlu, dakako uz druge teme i probleme, pred nas postavlja aktualno pitanje našeg doprinosa na svim razinama, pa tako i u razvitku bitnih odrednica našega duhovnog bića, onoga što nas organski izgrađuje i društveno potvrđuje na razini cjelokupne nacije.

Sve ćemo to još bolje uočiti kad povećemo dvije-tri dobro nam poznate činjenice: s jedne strane duhovnu funkciju našeg poziva, a s druge poznatu religioznu postavku da je Crkva (koju predstavljamo i u čije ime podučavamo) stalno u hodu, odnosno da je naša vjera, koliko god je po naravi osobna, u svom bitku društvena, povijesna kategorija. Nije dovoljno prihvatiti je i s njom skrovito živjeti, samo na privatnoj razini, kao s »privatnom stvari« – kako se govorilo kad se htjela potisnuti, nego i na javnom, društvenom planu, u izgradnji društva i stvaranju duhovnog ozračja.

1. POGLED NA UDIO RELIGIJE U STVARANJU HRVATSKOG NACIONALNOG IDENTITETA

Razmišljajući o tom pozivu naše kateheze, o njezinu doprinosu u gradnji važnih obilježja današnje svijesti i kulture ili, točnije, o njezinu utjecaju na osobnu formaciju i zajedno s tim na našu duhovnu fizionomiju, neka mi bude dopušteno podsjetiti na povijesno značenje religiozne komponente u stvaranju i razvitku duhovnog identiteta hrvatskog nacionalnog bića.

Znamo i odmah ćemo istaknuti da je identitet složena povijesna zbilja, da ga tvore različite stvarnosti i procesi, vrijednosti i utjecaji. Na nj su djelovali i djeluju mnogi čimbenici: etnogeni i historiogeni, etničko-biološki i civilizacijsko-kulturološki, povijesni i zemljopisni, klimatski i društveni,

sociopolitički i jezični, religiozni i etički. Međutim, što se tiče naše prošlosti, činjenica je koju nije potrebno posebno dokazivati: katolička je kršćanska supstanca imala važnu ulogu. Bila je temeljni supstrat i osnovna matrica u općoj formaciji velike većine naroda, te u tom smislu i u zajedničkoj gradnji naše povijesne baštine, duhovne i materijalne.

U prvom je, starohrvatskom razdoblju od VII. do XII. stoljeća – koje je, kao polazno, u kulturogenom i psihogenom smislu najvažnije – bila životvorni kvasac misli i prakse.² S njom se, ukratko rečeno, razvijala naša kršćanska (europska) svijest i nacionalno biće, društveni običaji i nacionalne osobine, opći mentalitet i kultura. Prije svega civilizacijski i sociološki, ali u stanovitom smislu, u što ovdje nećemo ulaziti, i društveno-politički, organizacijski, juridički i gospodarski.

Stjecajem okolnosti vjerske su se i nacionalne vrijednosti u nas povijesno tako isprepletale i stvaralački povezivale da su mnoga pokoljenja, kad je riječ o našem kulturnom nasljeđu, u uzajamnom prožimanju religiozne zbilje i osobnog talenta, svoja djela kristijanizirala i svoje kršćanstvo kroatizirala. U tom je smislu vjera, makar se to danas činilo nevjerojatno, sa svojim religioznim, etičkim, civilizacijskim i kulturološkim vrijednostima najizravnije djelovala na hrvatsku duhovnu i društvenu formaciju, na svijest i savjest, praktična ponašanja i karakterne osobine, opću narodnu psihu i životnu pedagogiju.³

Dapače, ti se povijesni suodnosi vjere i uljudbe u našem narodu nisu dali omesti ni u novijim razdobljima, kad su svjetovni utjecaji, tamo od renesanse, sve više preuzimali maha. Slično je i u našem stoljeću koje je na izmaku. I u njemu je vjera, unatoč svim protivštinama, kao civilizacijski supstrat, ostala osnovnom supstancom i trajnom inspiracijom mnogih ostvarenja.

Ne mislimo ovdje samo na elitne krugove i visoku kulturu, na priznate i poznate umjet-

2 Pohodimo li, na primjer, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, lako ćemo se u to uvjeriti. No, i inače je to dovoljno uočljivo, jer nam je cijela domovina po tome prepoznatljiva.

3 Usp. D. ŠIMUNDŽA, *Temeljne odrednice hrvatske povijesti i kulture*, u: »Zadarska smotra« 41 (1992)31-42, posebno str. 36.

nike. Pred očima su nam najširi slojevi, naši ljudi koji su, uza sve svoje slabosti, religiozno mislili i živjeli, te tako svoja stajališta prenosi na nova pokoljenja. Njihovim se je trudom uspješno širilo ozračje religiozne i nacionalne svijesti, koje je izdržalo sve napore i kušnje; očuvalo nas je da ostanemo svoji na svome.

Nećemo to dalje tumačiti, ali ćemo objektivno zaključiti da je doprinos vjere i vjerske po(r)uke u našoj prošlosti golem. Svjesni smo i znamo da nije bio jedini.⁴ Ovdje smo se, zbog naravi naše teme, zastavili samo na njemu. No ne mislimo zato tvrditi da nam je sve što jesmo i što imamo dala vjera, odnosno da je naš identitet samo religiozno obilježen i određen. Vjera je, da budemo do kraja jasni, bila osnovna povijesno-kulturološka matrica oko koje su se sabirale mnoge druge snage, pokreti i ideje, gradeći ponekad zajednički s njom, ponekad samostalno, religiozno i areligiozno, mimo nje ili sasvim suprotno njezinim vizijama i doprinosima, što se događa i danas.⁵

2. IZAZOVI VREMENA I ŠANSE DANAŠNJE KATEHEZE

Premda danas, govoreći sociološki, nisu takve okolnosti da bi naša kateheza imala praktične utjecaje kao nekad, religiozna je zbiljnost i danas u našem narodu dovoljno snažna i naša će joj tradicionalna baština u mnogočemu pomoći da zajedno s drugim faktorima u društvu bude snažan sudionik u funkciji općeg odgoja i potrebnog razvoja. No odmah ćemo upozoriti, nije dosta ostati na onome što smo imali. Treba tražiti nove putove i stvarati nove vrijednosti. Danas su potrebni aktualni programi i suvremeni pristupi u dinamičnoj suradnji staroga i novoga, iskonskih vrijednosti i novih nadahnuća.

Ukratko, naš je poziv da mlade ljude odgajamo na univerzalnim principima, ljudskim i božanskim. Jer, jedni su i drugi, kad je riječ o osnovnim načelima i plemenitim nastojanjima, božanskog podrijetla. Bog ih je utisnuo u ljudsku narav te potaknuo čovjeka da s njim surađuje, gradi i stvara. Stoga je u našem kršćanskom poimanju pouke i od-

goja sve što je ljudski dobro i pošteno i religiozno dobro i pošteno, a sve što je u religioznoj riječi dobro i plemenito i ljudski je jednako tako dobro i plemenito. U tom je svjetlu danas i te kako potrebno u kršćanskom ozračju razvijati suvremene vrijednosti, koliko osobne vrline i svijest odgovornosti, toliko jednako ekumenski duh i demokratska načela, dijaloške postupke i uzajamnu snošljivost.

S tog gledišta, kad je riječ o vjeronaučnoj pouci, koja je po opsegu svog poziva, s obzirom na osvjetljenja životnih i vječnih pitanja, egzistencijalnih i sudbinskih, veoma utjecajna, školski vjeronauk i župna kateheza u svom su komplementarnom suodnosu veoma značajni ne samo u individualnom odgoju, duhovnoj formaciji pojedinaca već i mnogo šire, u afirmaciji zajedničkih vrednota, obiteljskih i društvenih, nacionalnih, sve do općih moralnih kriterija i psihogenih navika koje sasvim spontano postaju baštinom cijelog naroda.

Složen je to i zahtjevan proces. Nikad nije išao sam od sebe. Najmanje će danas u složenim pluralističkim odnosima opće globalizacije i velike konkurencije modernih i modernističkih tendencija. No ne smijemo se smesti. Naprotiv, suvremene nas krize mogu i motivirati. U svakom slučaju, treba svjesno i savjesno raditi. Danas, dodao bih, više nego u prijašnjim razdobljima. U prvom redu zato što su u prošlim vremenima obiteljske zajednice i društvena okolina bile značajno jamstvo čudoredne i duhovne stabilnosti, neka vrsta osobnog i zajedničkog mentaliteta i identiteta.

Nasuprot tome, nova vremena i njihova kretanja, uza sve svoje pozitivne vrijednosti,

4 Mnogi su povijesni i društveni suodnosi gradili naše nacionalno biće, od – kako rekosmo – biogenih i historiogenih čimbenika do različitih civilizacijsko-kulturoloških utjecaja, religioznih i svjetovnih.

5 U tom svjetlu, s dubokim respektom prema kulturogenim i psihogenim odlikama religiozne vene, moramo upozoriti da je hrvatska nacija, kao i ostali narodi u Europi i svijetu, u sebi uvijek bila pluralistična, odnosno da je naš svijet shvaćanja i ponašanja u svojoj biti višeslojan. Obilježen je različitim karakteristikama i povijesnim sudjelnicama, osobnim i zajedničkim, koje sasvim spontano i danas djeluju.

nemaju takvu ulogu. Odnosi su se u mnogočemu promijenili i mnoge silnice djeluju negativno. Moderna su društva postala uzavrele tržnice nemirnih ideja i pragmatičkih poruka. Zbog toga se danas u svemoćnom protoku reklama i informacija – gdje se miješaju različite vrijednosti, kriteriji i utjecaji s mnogim tehničkim prednostima – kriju i mnoge opasnosti.

No baš zato, kako rekosmo, u suvremenom svijetu svakodnevnih očaranja i razočaranja, vjeronaučna pouka ima ne samo svoje izazove i kušnje nego i svoje šanse. Koliko u osobnom i obiteljskom životu, toliko i na širem društvenom području, u afirmaciji i izgradnji etičkih načela i humanih odnosa u nacionalnim i internacionalnim razmjerima.

3. FORMALISTIČKA I REALNA SHVAĆANJA VJERSKOG ODGOJA

Pojam vjerskog odgoja je, čini se, još uvijek u nas, u suvremenoj percepciji velikog broja ljudi, pa i u semantici, zahvaljujući najviše postupcima bivšeg komunističkog režima, sveden na njegovo najosnovnije značenje, vjersko. Iako je, kako znamo, okrenut prema cjelovitoj osobi u afirmaciji bogoljublja i čovjekoljublja, često se, pa možda i u crkvenim redovima, zamišlja usko i površno, gotovo ideološki. U takvoj krivoj percepciji, na što povremeno upućuju idejne rasprave o školskom vjeronauku, neki umišljaju da religiozni čovjek nema puno veze sa svakodnevnim radom i životom, da mu je sva briga usmjerena samo na nebo, dok se, tobože, za zemlju i zemaljske vrijednosti brinu druge snage, opcije i ideologije.

Težeći za potpunom informacijom, i mi ćemo ovdje napomenuti da je naš vjerski odgoj doista vjerski. Ali vjera – govorim o živoj kršćanskoj vjeri i njezinu odgoju – nosi u sebi sve ljudske potrebe i ideale. Dosta je izmolliti Očenaš da se to shvati i doživi. Drugim riječima, vjera je življenje i ostvarivanje temeljnih ljudskih vrednota »s pogledom na vječnost«, kako bi se u vremenu doživjelo bogatstvo njezine humanosti a u vječnosti punina konačnog smisla.

Budući da je vjerski odgoj, u kršćanskoj viziji čovjeka, upravo takav, moramo mu vra-

titi iskonski značaj i neupitan smisao. U svojoj je cjelini ljudski univerzalan i etički kompletan. Iz njegovih se sadržaja i programa, odnosno izlaganja i pouka ne mogu isključiti imanentne antropološke, sociološke i civilizacijsko-kulturološke vrijednosti koje su jamstvo i potvrda izgrađene osobnosti i integralnog morala.

Sigurno je – napomenut ćemo radi onih kojima vjeronauk nije blizak – da nam je u središtu pozornosti vjerska pouka i njezina biblijska potpora, teološka obrazloženja i čudoredna načela, bogoštovni čini i sakramentalni život, ali istodobno s njima ili, točnije, na temelju njih religiozni odgoj gradi jedinstven moralni red, temeljne kriterije i odnose, pri čemu ćemo na društvenoj razini posebno istaknuti osobnu odgovornost naspram mitu, korupciji i karijerizmu, odnosno personalističku opciju nasuprot individualističkim težnjama te plemenitu empatiju (ljubav prema svakom čovjeku) i društvenu solidarnost nasuprot egocentrizmu, solipsizmu i pragmatizmu.

4. FUNKCIJA I ZNAČENJE SUVREMENE KATEHEZE

To su osnovna polazišta i duhovne odrednice svih naših programa; svakoga na svojoj razini. No što je pri tomu najznačajnije jest poznata činjenica da religiozna dimenzija ljudskog bića, kao prirodna nazorska i etička komponenta naravi, ima središnju ulogu u praktičnom životu. Naime, religiozna svijest nosi u sebi karakter temeljne životne opcije, svjesnog i savjesnog određenja svakog pojedinca kao jedinstvene osobe. Drugim riječima, religiozno je određenje najosnovnija podloga našeg praktičnog »ja«, u različitim aspektima shvaćanja, doživljavanja i djelovanja.

Činjenice su to koje ovdje nećemo izlagati. Međutim, od njih polazimo i treba ih posvijestiti. Sociopsihološki je to dovoljno poznato.⁶

6 I onima, napomenut ćemo, koji se zalažu za dokidanje vjeronauka u školama, i onima koji ga sasvim razložno prihvaćaju i podupiru. Jedni i drugi dobro to znaju. Zbog toga i imaju takva stajališta.

Promatramo li dakle vjerski odgoj u toj perspektivi, lako ćemo uočiti da nam religiozna pedagogija otvara velike mogućnosti. Utječe na najvažnija područja, misaona i osjećajna, etička i spoznajna (kognitivna), koja bitno određuju duhovni identitet svake osobe, a preko njih, u većoj ili manjoj mjeri, svake obitelji, zajednice i naroda. U pitanju su, naglasimo, iskonski kvalifikativi ljudske naravi. Zahvaljujući tome, religiozna izobrazba ima dominantnu ulogu. Izvorni je integrativni dio svijesti koji djeluje na svim područjima. I na onima koja su, tobože, »svjetovna«, koja na prvi pogled nemaju posebne veze s religioznim životom. Zašto? Zato što je čovjek jedinstveno biće, što ga njegova fundamentalna opcija određuje u svim nakanama i činima.⁷

U toj nam zbiljnosti religiozni odgoj, u simbiozi univerzalnih etičkih načela i kršćanskih motiva, respektirajući, dakako, sve ljudske vrijednosti, ma gdje bile i odakle dolazile, omogućuje cjelovitu formaciju, u privatnom i javnom životu, koliko u osobnom i obiteljskom, toliko jednako i u društvenom, u političkim odlukama i poslovnom moralu, u gospodarskim i dobrotvornim ustanovama.⁸

5. RELIGIOZNI DOPRINOS ETIČKOM I HUMANISTIČKOM NASLJEDU

Polazeći od iznesenih postavki, možemo govoriti o mnogostrukim odlikama vjeronaučne pouke. Radi se, najkraće rečeno, o vrijednostima koje bitno utječu na naš duhovni, kulturni i nacionalni identitet. Koliko na individualnom planu, u stjecanju osobnog znanja i iskustva, religiozne misli i prakse, toliko na općoj društvenoj razini, u neprestanim procesima izgradnje građanske svijesti i savjesti. To spontano uključuje široke utjecaje naše kateheze na hrvatski nacionalni i društveni korpus u cjelini, na afirmaciju religioznih i humanističkih vrednota, etičkih i civilizacijskih, koje nas uvijek iznova višestruko obogaćuju. Podupiru demokratske procese i uspjehe, društvenu snošljivost i tolerantne odnose, javni red i poslovni moral, slobodu savjesti i kulturu dijaloga, društvenu solidarnost i socijalnu pravdu.

Naravno, kad to kažemo, ne mislimo ni na kakav tradicionalizam ili integrizam. Pred očima nam je duhovni i društveni doprinos religiozne vene u novim razvojem našega nacionalnog bića, posebno njegova duhovnog, kršćanskog identiteta.

Na to treba dobro paziti. Jer, u današnjem pluralističkom društvu ljudi ne prihvaćaju nikakvu unifikaciju, pa ni jednoznačnu identifikaciju s bilo kojim aspektom ili dijelom svoje prošlosti, religiozne ili nacionalne. To znači da nećemo biti isključivi. Svaka bi isključivost bila puko zavaravanje i neoprostiva pogreška. Toga se treba čuvati. No u suvremenom razvoju, u svakodnevnom rastu i bogaćenju ne smijemo dopustiti da se naša kršćanska svijest u svojim temeljnim obilježjima rasloji i iščezne, da se njezine zasade i vrijednosti promijene ili, slikovito rečeno, zamijene s bezličnim tabloidima i multifikcijama, primjerice sa sinkretističkim New Ageom ili uniformističkim globalizmom.

Naprotiv, prihvaćajući nove uspjehe i vrijednosti, tehničke i društvene, opću solidarnost, zajedništvo i suradnju, ne želimo izgubiti svoju osobnost, duh i dušu, koja svakoj naciji, slično kao i svakom čovjeku, daje karakterološku specifičnost i svojevrstu osobnost.

Rekli smo i ponovit ćemo, stvari nisu jednostavne. Identitet je veoma složen pojam. Bilo da je riječ o osobnom, bilo o zajedničkom, nacionalnom, moramo biti svjesni njegovih različitih sudjelnica i kvaliteta.

7 Znamo doduše da su mnoga područja po sebi vjerski indiferentna, da mnoga imaju svoju autonomiju. No ni jedno, kad su u pitanju ljudske nakane i čini, nije izvan ili iznad etičkih mjerila i stvarnih religioznih obveza. Zastanemo li časkom na povijesnom iskustvu i općem ćudorednom kodeksu (na najosnovnijim principima ljudskog morala), lako ćemo vidjeti kako je sve to najuže povezano s religioznom sviješću i etičkom odgovornošću.

8 Svjesna toga, i Kongregacija za kler u *Općem direktoriju za katehezu* (1997.) s pravom upozorava da se pedagogija vjere u svjetlu Božje pedagogije oslanja ne samo na teološke već i na suvremene humanističke znanosti. U tom duhu nam preporučuje da se u vjeronaučnoj pouci, poštujući temeljno načelo »vjernosti Bogu i vjernosti osobi«, savjesno koristimo općim znanjem i iskustvom, u prvom redu modernom didaktikom i suvremenom metodologijom.

Baš zato ćemo se truditi da naša vjeronaučna pouka bude poticaj i potpora duhovnoj i moralnoj stabilnosti hrvatskog naroda, njegovim humanim i etičkim vrijednostima koje su bitno obilježile našu nacionalnu povijest i kulturu.

6. KAKO U TOJ FUNKCIJI USPJEŠNO DJELOVATI?

Raspravljajući ukratko o našoj temi, moramo odmah priznati, pred nas se sasvim opravdano postavljaju dva osnovna pitanja: što i kako. Dapače, kako nam postaje sve aktualnije. Zašto? Zato što je cilj jasan, ali mogućnosti nisu uvijek velike. Stoga se moramo časkom zaustaviti na središnjem pitanju: Na koji način ili kako uspješno djelovati?

Svi koji rade u odgoju znadu kakvo je danas stanje. Suvremene supkulture i različiti životni utjecaji čine svoje. Ne bismo se smjeli tužiti. Defetizam nije odlika odgojitelja. Ali moramo biti svjesni konkretnih okolnosti. Riječ je doista o novim vremenima i odnosima, svjetskim kretanjima i kojekakvim idejama. U pitanju je ne samo suvremeni mentalitet nego i cijela kultura, a s njom i osnovne ustanove, poput obitelji i škole. Mnogošta se u modernoj optici smatra normalnim što baš i nije uvijek normalno. Zato su sustavi vrednovanja i mnogi identiteti u krizi.

Svemoćna svjetska javnost nudi i izlaže pred nas i naše učenike svakovrsnu ponudu. Naše intimno »ja« – i još više razvojno »ja« naših učenika – sve više zasjenjuju nove kušnje, i ono se spontano povlači. Čovjek zbog toga u svojevrsnoj anarhičnoj slobodi postaje više instrument nego gospodar svojih težnja, prohtjeva i odnosa. Zanimljivije mu je svemoćno »imati« nego iskonsko »biti«. Nije stoga, slikovito rečeno, velik korak od čokolade u ruci kad se prohtije »maminoj mazi« do uživanja u smrtonosnoj drogi, da ne spominjemo ostale izazove i opasnosti novih vremena.

Doista, problemi su očiti, ali ne treba sve crno gledati. Ima mnogo dobra u današnjem društvu i vjerska je pouka dovoljno perspektivna. Jasno, rad je složen i zahtjevan. Uključuje ne samo znanje nego i umijeće. Nećemo se na tome zadržavati, mnogo toga znamo;

još manje ćemo umišljati kako je nekad bilo sve u redu, a kako danas, tobože, ništa ne valja. Pogrešna je to metoda. No, nećemo zato biti ni svojevrsni utopisti i naivni idealisti. Realnost je najbolji savjetnik. Jer, valja raditi u svijetu takvom kakav je. I naravno uspjeti: raditi i razvijati na starim vrijednostima i novim mogućnostima.

Zato se s pravom pitamo, s jedne strane, možemo li mi danas u svojim malim učionicama za katehetsku ili vjeronaučnu nastavu, u vrijeme zahuktala mijenjanja svijeta, pridonijeti općem razvoju i afirmaciji duhovnih vrijednosti u našem narodu; odnosno, s druge, kako uspješno djelovati.

Naš je odgovor na prvo pitanje vrlo jasan. Izrazit ćemo ga slikovito riječima našeg pjesnika koji je, govoreći o metaforičnom »slapu« svijeta i života, novih vrijednosti i duhovnih preobražaja u neprestanom tijeku povijesti i razvoja, realistički zaključio:

*Taj san o slapu da bi mogo sjati,
i moja kaplja pomaže ga tkati.⁹*

Simbolika je, vjerujem, dovoljno uvjerljiva i ne treba je tumačiti. Mi samo možemo dodati, da taj »slap« naša kaplja pomaže tkati s pomoću Božje milosti.

Na drugo pitanje – kako djelovati, kojim se postupcima i umijećima služiti – odgovor je slojevit. U pitanju su različiti čimbenici, naši i naših vjeroučenika. Radi se o različitim sredinama, okolnostima i dobnim razinama. A i o našim sposobnostima: koliko o znanju i iskustvu, toliko jednako o htijenju i umijeću, suvremenim postupcima i savjesnu radu, ljubavi prema poslu i svakoj svojoj vjeroučenici i vjeroučeniku.

Usput ćemo dodati da bi bilo pogrešno očekivati gotova rješenja. Nema ih. Svatko ih treba tražiti i ostvarivati na svom području, u skladu s pedagoškim načelima i školskim uputama. Dakako, jednako bi tako bilo pogrešno zatvarati se u se, ne proučavati potrebnu literaturu i ne razmjenjivati iskustva, ne uočavati probleme i ne brinuti se za nove pristupe. Jasnije rečeno, valja pratiti struku i savjesno pripremati methodske jedinice.

9 D. CESARIĆ, *Slap*.

Ne bih u to šire ulazio. Radije bih upozorio na dva paralelna postupka izravno povezana s našom temom. Prvi bih nazvao redovitim. Pod njim shvaćam savjestan rad na općem katehetskom programu, koji uključuje redovitu pripremu, nastavu i pouku u ostvarenju zadanih programa. To je temelj svega! Što to bolje i uspješnije ostvarujemo, to više pridonosimo izgradnji ne samo svojih vjeroučenika nego i njihove okoline, zajednice, društva i cijele nacije – duhovnom identitetu sadašnjih i sutrašnjih pokoljenja.

Drugi postupak bih nazvao metodski ciljanim, tendiranim. Riječ je o svjesnom pristupu tematskoj pouci s naglaskom na funkciji javnog djelovanja. Taj pristup spontano teži za javnim radom i angažiranim apostolatom, te u tom smislu za javnim udjelom vjere u suvremenim društvenim raspravama, dijalozima i akcijama, primjerice u umjetnosti, znanosti i kulturi, gospodarstvu i politici, društvenim odnosima i socijalnim pitanjima.

Osnovna je namjera, dakako, uvijek ista. Radi se o religioznom pozivu u službi izgradnje pojedinca i cijele zajednice. Međutim, karizme su, zvanja i pozivi različiti. Jedan od tih bi dobro došao kad bi nas svjesno upućivao javnom angažmanu koji je u konkurenciji modernih misli i ideja danas prijeko potreban. Mirna je, staložena javna riječ, duboko dijaloška, ali jednako tako duboko kršćanska i hrvatska, danas prijeko potrebna. Tu misiju valja prihvatiti u novom stilu po starom kršćanskom načelu: *Fortiter in re, suaviter in modo* (Čvrsto u bitnim stvarima, a blago u načinu i postupku).

Naravno, u našem zvanju i zalaganju vrlo je važan savjestan rad. Demokracija je sustav natjecanja. U načelu ništa nikomu ne poklanja, ništa ne daje na dar; za sve zahtijeva sposobnost i odgovornost, znanje i zalaganje. Na to bi naš »tendirani« postupak trebao posebno svraćati pozornost, širiti poznato uvjerenje da se u današnjem vremenu treba na dva načina, putem osobnog života i javnog nastupa, zalagati za svoje misli i poruke. Javni rad je vrlo značajan. Njime se može najviše utjecati na šire krugove i tako uspješno pridonositi izgradnji hrvatske kršćanske svijesti te u tom svjetlu društvenom i nacionalnom identitetu i mentalitetu.

U svezi s tim bismo naglasili da je bitno uzajamno graditi osobnu i društvenu religioznu svijest u naših vjeroučenika. Jasno nam je, vjera je osobno uvjerenje, moral je osobna dužnost. Na njima treba graditi. Međutim, zajedno s tim, sve više je potrebno isticati društvenu dimenziju, jasnije rečeno, socijalnu ulogu i odgovornost svakog čovjeka, posebno, kad već govorimo o vjeronaučnoj pouci, svakog vjernika, u građanskom društveno-političkom i gospodarskom životu.

Koncil je osvijetlio dovoljno stvari i naglasio nove pristupe. Konstitucija *Radost i nada* (*Gaudium et spes*) o tome dosta govori. U naše se vrijeme i interdisciplinarno o tome raspravlja. Na više razina. Zbog toga ću i ovdje napomenuti da su posljedice javnog života, rada i morala mnogo izazovnije i utjecajnije od pojedinačnih čina iz područja tradicionalno shvaćenog personalnog etikuma, odnosno da je naša katehetska odgovornost u tome i te kako važna: stalno je na ispitu. Naravno, nije to stvar politike; riječ je u prvom redu o etičkim pitanjima.¹⁰

U toj percepciji, zaključit ću, nije dovoljno zastati na nekoj vrsti »osobnih« doživljaja i čudorednih regula, samo na individualnoj razini. Potrebno je više brige posvetiti zajedničkim odnosima i konkretnim potrebama. To više što su demokratska načela postala bitnom okosnicom mnogih političkih sustava. Načela su im vrlo često ne samo zakonske nego i etičke naravi. Doduše, treba tu mnoge stvari lučiti i opreke tumačiti.¹¹

7. ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Tematika i programi o kojima razmišljamo dio su našega svakodnevnog poziva, koji je veoma čvrst i postojan. No moram priznati da sve više osjećam značenje dobrih

10 O tome sam više puta pisao u »Crkvi i svijetu« i »Katehezi« (usp. primjerice, »Kateheza« 13[1991]1, 1-19) i govorio na Katehetskoj ljetnoj školi 1990. u Đakovu (usp. D. ŠIMUNDŽA, *Crkva i demokracija*, Split 1995, str. 99-112).

11 Primjerice, ono što je u sebi zlo ne može nikakva demokracija, odnosno demokratski referendum i li plebisciti učiniti dobrim, ma kako bili brojni njihovi pokretači i glasači.

planova i organizacije rada. Stručnjaci kažu da su dobri programi i dobra organizacija pola posla. Vjerujem da ih imamo i da ćemo ih imati, odnosno da naši zajednički programi i suradnja neće izostati.

U toj se perspektivi, u suvremenim tehnificiranim procesima koji sve više kulturološki i gospodarski unitaristički djeluju, naši postupci, kad je riječ o našem doprinosu suvremenom mentalitetu i nacionalnom duhovnom identitetu, moraju jasno koncentrirati u dva osnovna kruga.

Prvo, na religiozne, etičke i humanističke vrijednosti, koje su u svom biću nadvremenske, a ne na tradicionalizam, koji ne prihvaća organske procese. U vremenu koje gradi nove civilizacije i kulture ne treba čuvati stare forme; važnije je unositi kršćanske sadržaje u nove strukture, aktualizirati evanđeoske poruke i humanizirati moderne supkulture.

Drugo, što je najuže povezano s prvim, potrebno je osmisliti naše sudjelovanje u stvaranju novih vrednota, duhovnih i materijalnih. Bez toga ćemo ostati po strani. To je velik poziv i golema snaga naših vjernika laika. Drugim riječima, moramo prihvatiti i razvijati sinodalnu Crkvu, to jest Crkvu kao narod Božji. Danas nam je i sutra najpotrebniji angažirani laikat, suradnja vjernika laika u društvenoj svakodnevnici, na svim područjima, u kršćanskom i hrvatskom duhu, suvre-

meno, univerzalno i domoljubno. U tom svjetlu koliko treba graditi osobnu izgradnju, toliko je, rekao bih, jednako potrebno razvijati i javni društveni angažman. Moramo poticati mlade da razmišljaju i stvaraju u novom stilu, s jasnim kršćanskim i humanim sadržajima, mislima i simbolima.

Konačno, znamo da je život vrlo dinamičan, da su narodi, jednako kao i ljudi, uvijek u razvoju. S tog gledišta nećemo biti autisti, sami sebi dostatni. Svjesni smo da kruti tradicionalizam i zaustavljanje organskog razvitka nemaju nikakve šanse. Ali, nećemo se odricati svojih duhovnih osobina, religioznih i nacionalnih, te u tom smislu svoga udjela u njihovu današnjem i sutrašnjem razvoju, s jedne strane u afirmaciji povijesnih vrednota, s druge u neprekidnom stvaranju i oblikovanju kršćanske etičke svijesti i nacionalne kulture.

U tom svjetlu optimistički ćemo zaključiti: Odgajajući svoje vjeroučenice i vjeroučenike u evanđeoskom duhu, u duhu općih, univerzalnih vrijednosti i načela za kojima je hrvatska religiozna vertikala uvijek težila, mi ćemo i u ovim novim vremenima izgrađivati sebe i svoj narod, poticati ga i učvršćivati u njegovu vjekovnom nastojanju da ostane vjeran sebi i svojoj budućnosti, kulturi života i civilizaciji ljubavi. U suradnji sa svim narodima i ljudima dobre volje!